

БЕРТОЛТ БРЕХТ

ТРОФЕИТЕ НА ЛУКУЛ

Превод от немски: Венцеслав Константинов, 1983

chitanka.info

В началото на 63 година Рим бе обхванат от силно безпокойство. След дългогодишни походи Помпей бе завладял Азия за римляните и сега, тръпнещи от страх, те очакваха завръщането на победителя. След победата му в негова власт щеше да бъде не само Азия, но, разбира се, и Рим.

През тези изпълнени с напрежение дни някакъв дребен, слаб човек посрещна свой гост при мраморните стъпала на един от дворците, разположени сред обширните градини край Тибър. Това беше бившият пълководец Лукул, а неговият посетител, който впрочем идваше пеш, бе поетът Лукреций.

На времето старият военачалник бе започнал азиатския поход, но Помпей с различни интриги го беше изместил от командния пост. И тъй като Помпей знаеше, че мнозина смятат Лукул за истински завоевател на Азия, Лукул имаше всички основания да очаква пристигането на триумфатора със загриженост. Малцина го посещаваха тези дни.

Пълководецът сърдечно поздрави поета и го въведе в една малка зала, за да се подкрепи с лека закуска. Поетът обаче хапна само няколко смокини. Не беше добре със здравето, гърдите му създаваха грижи; не понасяше пролетните мъгли.

Отначало разговорът им нито с дума не засегна политическите събития. Двамата обсъдиха някои философски въпроси.

Лукул изрази съмнение в тълкуването, което Лукреций даваше на боговете в дидактическата си поема „За природата на нещата“. Той отбеляза, че било опасно да се отхвърля религиозността като суеверие. Религиозността всъщност била нравственост. Като отричаме едното, отричали сме и другото. Суеверните представи, които можели да се оборят, били свързани с други представи, чиято стойност не можела да се докаже, но които били не по-малко необходими и прочие, и прочие.

Естествено Лукреций му възрази и старият военачалник, за да подкрепи възгледите си, разказа един сън, който му се присънил по време на азиатските походи, през последния, както се оказа.

— Това стана след битката при Газиура. Положението ни бе почти отчайващо. Бяхме разчитали на бързи успехи. Триарий, тогава мой помощник, бе попаднал в засада с всичките си деблокиращи войски. Трябваше начаса да му се притека на помощ, иначе всичко бе загубено. А точно тогава поради това, че на войниците не бе

заплащано твърде отдавна, нарушенията на дисциплината бяха взели застрашителни размери.

Бях много преуморен и един следобед заспах над картата, тогава ми се присъни сънят, който ще ви разкажа.

Лагерът ни беше разположен край голямата река Халис, която бе придошла, и ми се присъни, че седя посред нощ в палатката си и изготвям план за унищожаване на моя противник Митридат. В момента реката не можеше да се премине и в съня ми тя разделяше войската на Митридат на две части. Ако сега нападнех тази част, която се намираше на отсамната страна на реката, тя не можеше да получи помощ от другия бряг.

Сетне се зазори. Заповядах войската да се строи и да се извърши жертвоприношение пред легионите. Предварително бях говорил с жреците, тъй че се появиха необикновено благоприятни поличби. Произнесох голяма реч, говорих за изключителната възможност да сразим окончателно врага, за това, че боговете са на наша страна, като са заповядали на реката да придоjde, за поразително благоприятните поличби, които сочат, че боговете желаят битката, и прочие, и прочие. Докато говорех, се случи нещо странно.

Стоях доста нависоко и с поглед добре обхващах равнината зад бойните редици. Недалеч се виеше димът от огньовете в лагера на Митридат. Между двете войски се простираха нивя, житата бяха вече изкласили. Встрани, край реката, имаше селски двор, който прииждащите води заплашваха да залоят. Обитателите му тъкмо изнасяха от схлупената къщурка малкото си имущество.

Изведнъж забелязах, че селяните махат към нас. Изглежда някои от моите легионери чуха викове и се извърнаха към селяните. Четирима или петима тръгнаха към тях, отначало бавно и колебливо, а сетне започнаха да тичат.

Ала селяните показваха ръце в обратна посока. Разбрах какво имат пред вид. Вдясно от нас се издигаше земен насип. Водата го бе подкопала и той бе на път да рухне.

Всичко това видях, докато непрекъснато говорех. Нещо ми хрумна.

С протегнатата ръка посочих насипа, тъй че всички погледи се отправиха нататък, и извисих глас: „Войници, ето ръката на боговете.

Те заповядаха на реката да срине вражеската дига. Напред, в името на боговете!“

Сънят ми, разбира се, не беше напълно ясен. Но много добре си спомням оня миг: когато цялата войска, в чийто център се намирах аз и тъкмо правех ефективна пауза, загледа към срутвация се насип.

Това продължи кратко. Внезапно без никакъв преход стотина войници се втурнаха към дигата.

Неколцината, които още преди това се бяха притекли на помощ на селяните, завикаха също към нас, докато заедно със стопаните измъкваха добитъка от оборите. Чувах само това: „Насипът! Насипът!“

И ето че нататък затичаха хиляди, всички.

Тези, които стояха зад мен, също се втурнаха, накрая и аз бях повлечен. Това бе човешка стихия, която се носеше срещу водната стихия.

Изкрещях на стоящите наблизо, по-точно на бягащите наблизо: „Към врага!“ „Да, към реката!“ — крещяха те възбудено в отговор, сякаш не ме разбираха. „Ами битката!“ — виках аз, „После!“ — утешавах ме те.

Тогава препречих пътя на една безредна кохорта:

„Заповядвам ви да спрете!“ — викнах с повелителен глас.

Двама-трима се спряха. Между тях имаше един дългуч с крива брадичка, когото и до днес не съм забравил, макар че го видях само насън. Той се извърна назад към другарите си и запита: „Кой е пък този?“ И това не беше безочливост. Питаше съвсем чистосърдечно. И съвсем чистосърдечно, това можах да видя, другите му отговориха: „Нямаме понятие.“ После продължиха да тичат нататък, към дигата.

Малко по-късно останах сам. Край мен, върху походните олтари, догаряше огънят на жертвоприношението. Но дори жреците видях да тичат след войниците към реката. Доста по-бавно, разбира се, защото бяха по-тлъсти.

Обзет от неестествено силен порив, реших и аз да видя дигата. Смътно долавях, че и там е нужна организация. Измъчван от противоречиви чувства, тръгнах натам. Но скоро затичах, загрижен, че работите няма да бъдат организирани правилно и дигата може да се срути. В главата ми се стрелна мисълта, че тогава не само селският двор, но и изкласилите ниви ще бъдат загубени. Виждате, че бях изцяло заразен от чувствата на другите.

Но когато стигнах там, всичко се оказа в превъзходен ред. Много бе помогнало това, че нашите легионери носеха със себе си лопатите за издигане на лагерни валове. Никой не се колебаеше да използва меча си при укрепването на фашините. А върху щитовете си мъкнеха пръст.

Тъй като се въртях без работа, един войник ме дръпна за ръкава и ми пъкна в ръцете лопата. Почнах да копая според указанията на един центурион. Някой до мен рече: „У нас в Пиценум през 82 година също се скъса една дига. Цялата реколта пропадна.“ Разбира се, помислих си, повечето бяха селски чеда.

Спомням си, че по едно време в съзнанието ми пак изникна мисълта за врага. „Дано неприятелят не използва положението!“ — казах на съседа си. „Глупости — отвърна той, плувнал в пот, — сега не му е времето.“ И като се огледах, наистина съзрях по-надолу край реката и войници на Митридат да работят по укрепването на дигата. Те се трудеха заедно с нашите и се разбираха с мимики и жестове, защото говореха на различни езици — толкова точен в подробностите беше сънят ми...

Старият пълководец прекъсна разказа си. Дребното му жълто и набръчкано лице изразяваше нещо средно между загриженост и веселост.

— Хубав сън — каза спокойно поетът.

— Да. Как? Ах, не — военачалникът го погледна неуверено. После се засмя и бързо рече: — Не бях щастлив. Когато се събудих, бях много потиснат. Сънят ми се струваше доказателство за някаква слабост.

— Наистина ли? — учуди се поетът.

Настъпи мълчание. Накрая Лукреций подхвана:

— Как си изтълкувал съня тогава?

— Че авторитетът е нещо твърде несигурно, разбира се.

— В съня!

— Така е, но все пак...

Лукул плесна с ръце и слугите дотичаха, за да отнесат блюдата. Те бяха още пълни. Лукул също не бе хапнал нищо. През тези дни нямаше апетит.

Предложи на госта си да преминат в синята зала, за да разгледат там някои произведения на изкуството, с които наскоро се бе сдобил.

През откритите колонади двамата се запътиха към едно странично крило на огромния дворец.

Почуквайки с бастуна си по мраморните плочи, дребният военачалник продължи:

— Не разпуснатостта на обикновения човек ми струваше победата, а разпуснатостта на големците. Тяхната любов към отечеството е любов към дворците и рибарниците им. В Азия римските данъчни чиновници се съюзиха с местните земевладелци срещу мене. Обещаха да обезсилят и мен, и войската. Срещу това земевладелците им предадоха малоазиатските селяни. С моя приемник господата се разбраха по-добре. „Това е то пълководец — казаха си те. — Той взема.“ И нямаха предвид крепостите. На някакъв малоазиатски цар наложи данък от петдесет милиона. Но тъй като парите трябваше да се внесат в държавната хазна, той му „зае“ сумата. И сега получава от него четиридесет процента лихва годишно. Това са завоеванията му!

Лукреций едва слушаше приказките на стария човек, който бе довякъл немалко от Азия. Този дворец например. В мислите си все още беше при съня му, който забележително приличаше на един действителен случай, станал при завземането на Амис от войските на Лукул.

Амис, град колония на прекрасната Атина, пълен с безценни произведения на изкуството, бе оплячкосан и опожарен от войниците на Лукул, макар че — според слуховете — пълководецът със сълзи на очи умолявал мародерите да пощадят художествените ценности. И тогава авторитетът му не бил зачетен.

Единият случай бе сън, другият — действителност. Не означаваше ли това, че авторитетът, който е забранил на войниците едното, не е могъл да им откаже другото? Изглежда Лукул, макар и да не го е разбрал, все пак го е почувствувал.

Най-хубавото от новите художествени придобивки бе една малка глинена статуетка на Нике. Лукреций нежно я пое в измършавелите си ръце и усмихнат я зараглежда.

— Голям майстор — тихо рече той. — Колко е невинна и как мило се усмихва! Идеята му е била да изобрази богинята на победата като богиня на мира! Статуетката трябва да е от времето, когато тия народи още не са били побеждавани.

Лукул му хвърли недоверчив поглед и също я взе в ръка.

— Човечеството — каза той изведнъж — общо взето помни по-дълго мъченията, които е изпитало, отколкото милувките. Каква диря оставят целувките? А раните оставят белези.

Поетът млъкна, но сега пък от своя страна го погледна особено.

— Какво има? — попита пълководецът. — Учудвам ли ви?

— Малко, ако трябва да говоря откровено. Страхувате ли се наистина да оставите лошо име в летописите?

— Може би само от това да не оставя никакво име. Не зная от какво се страхувам. Впрочем настъпил е месец на страха, нали? Тъкмо сега страхът върлува. Както винаги след някаква победа.

— Да, ако съм добре осведомен, през тези дни би трябвало да се боите повече от славата, отколкото от забравата.

— Така е. Славата е за мен опасна. Най-опасното нещо. И, между нас казано, в това има нещо странно. Аз съм войник и смъртта никога всъщност не ме е плашила. Сега е настъпила промяна. Прекрасният изглед към градините, добре приготвените ястия, чудните творения на изкуството пораждат у мен учудваща слабост и макар все още да не се страхувам от смъртта, боя се от страха пред смъртта. Можете ли да ми го обясните?

Поетът не отвърна нищо.

— Зная — продължи пълководецът малко припряно, — помня оня откъс от вашата поема, дори мисля, че го зная наизуст, а това е също лош признак.

И започна, Впрочем доста сухо, да рецитира прочутите вече стихове на Лукреций за страха пред смъртта:

*И тъй, смъртта за нас не е нищо и с нищо не ни
засяга!*

*И щом видиш човек, който роптае против съдбата
си,*

*че след смъртта или ще изгние тялото му в гроба,
или ще бъде унищожено от пламъците, или от
зъбите*

на дивите зверове,

знай, че това звучи неискрено, че той има някаква

скрита мисъл в душата си,

ако и сам той да уверява, че никаква
чувствителност
не ще остане в него след смъртта.
Според мен той не е съгласен с това, което говори,
и укрива своите истински основания,
той не може напълно да се отдели и откъсне от
живота,
но несъзнателно предполага, че нещо оцелява от
него.
Така той не се отделя и не се отличава достатъчно
от този прострян труп и си въобразява,
че това е той и пренесен мислено там, той му дава
своята сетивност.
И тъй, той не вижда, че при истинската смърт
няма друго аз,
което би могло като живо да оплаква собствената
си смърт
и изправено да риде над прострянния на земята
труп.

Поетът изслуша внимателно рецитацията на стиховете си, като се бореше с дразнещата го кашлица. Този нощен въздух! При все това се поддаде на изкушението да запознае домакина си с още няколко строфи, които бе зачеркнал от творбата си, за да не разстройва твърде много читателите. В тях бе обяснил причините, на които се дължи това запазване на изчезващото. С дрезгав глас, много ясно и бавно, защото трябваше да си припомня, той зарецитира стиховете:

Ако се вайка той, че животът му ще бъде грабнат,
нека
си спомни тогава
грабежа, извършен над него, и оня който той е
извършил,
защото и животът, който ще му бъде грабнат, е
бил
вече някога грабнат.

Ах, алчно изтръгва търговецът рибата от рибаря,
която
той е изтръгнал
пък от морето. А женицата, която след това
рибата
пържи,
без охота налива масло в тигана и хвърля жалостни
погледи
към бързо топящите се запаси. О, боязън да не
останеш
без масло! О, страх
да нямаш повече нищо и нищо да не получиш! О,
ужас
да бъдеш ограбен!
Пред никакво насилие не се спираха дедите. И ето че
единствено с мъка и престъпления наследниците
успяват
да запазят наследството.
Страхливо бояджията крие там своята ценна
рецепта
от клиента:
какво ли ще стане, ако тя се разчуе? А там пък в
кръга
на пируващите писатели
един поет си прехапва езика: издал е неволно едно
свое
хрумване!
С хитро ухажване мъжът прелъстява момичето зад
опия
шубраци,
жрецът лукаво измъква пожертвование от
гладното
семейство на арендатора,
а лекарят пристъпва към стомашната язва като
към
източник на печалба.
Кой би могъл в такъв един свят да понася мисълта

*за смъртта?
Животът протича между „Пусни!“ и „Не давам!“,
но и на двамата,
на този, който държи, и на този, който издърпва,
ръцете
се свиват като нокти.*

— За всичко знаете отговор вие, стихотворците! — каза замислено дребният пълководец. — Но можете ли да ми кажете защо точно сега, в тези дни, изведнъж наново ми се прииска да не бъде забравено всичко, което съм извършил, макар че словата ме излагат на опасност, а не съм равнодушен към смъртта?

— Може би желанието ви за слава е също тъй страх от смъртта?

Пълководецът сякаш не чу думите му. Огледа се плахо и махна на факлоносеца да се отдалечи. Когато онзи отстъпи няколко крачки, запита почти шепнешком, не без стеснение:

— Каква, мислите, ще бъде моята слава?

Двамата тръгнаха обратно. Нежен полъх на вятъра наруши вечерния покой над градините. Като кашляше, поетът каза:

— Може би завладяването на Азия? — забеляза, че пълководецът го улови за ръката и уплашено се заоглежда, затова бързо продължи: — А може би и чудесно пригответият победен пир? Не зная.

Говореше равнодушно, но ето че внезапно се спря. Протегна пръст и посочи едно черешово дърво, което се извисяваше на ниския хълм, а вятърът полюшваше клоните му, обсипани с бели цветове.

— Нали донесохте и това от Азия?

Пълководецът кимна.

— Може би то ще бъде! — оживено рече поетът. — Черешовото дърво! Наистина, едва ли някой ще си спомни името ви. Но това няма значение. Азия ще загубим отново. А вашите ястия скоро никой не ще може да приготвя, защото ще настъпи оскъдица. Но черешовото дърво: неколцина навярно все пак ще помнят, че вие сте го донесли. Ако пък не, когато всички трофеи на всички завоеватели се разпаднат на прах, този най-хубав ваш трофей все тъй ще се полюшва по хълмовете от пролетния вятър в памет на един неизвестен завоевател, Лукул.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.